

А.К. Мулякова-Бочі (Національна академія
управління, м. Київ, Україна)

КОНЦЕПЦІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглянуто концепцію удосконалення платіжного балансу та основні проблеми, пов'язані з його дефіцитом. Проаналізовано передумови та чинники, що впливають на визначення пріоритетів покращення платіжного балансу України. Надано оцінку можливим пріоритетам політики подолання дефіцитів платіжного балансу.

Ключові слова: платіжний баланс, концепція, експорт, інноваційний розвиток, конкурентоспроможність.

Літ. 11.

А.К. Мулякова-Бочи (Национальная академия
управления, г. Киев, Украина)

КОНЦЕПЦІЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

В статье рассмотрены особенности формирования платежного баланса и основные проблемы, связанные с его дефицитом. Классифицированы факторы влияния на платежный баланс. Обоснованы и обобщены причины возникновения дефицитов в ведущих странах мира. Дана оценка возможным вариантам преодоления дефицитов платежного баланса

Ключевые слова: платежный баланс, дефицит, профицит, текущий счет, финансовый счет.

А.К. Mulyakova-Bochi (National Academy of Management, Kyiv, Ukraine)
**IMPROVEMENT CONCEPT FOR BALANCE OF PAYMENTS
UNDER CONDITIONS OF ECONOMIC DEVELOPMENT**

The article considers the peculiarities in formation of the balance of payments and the fundamental problems associated with its deficit. Factors of influence upon the balance of payments are classified; causes for its deficits in developed countries are grounded and generalized. Ways to overcome the deficit of balance of payments are evaluated.

Keywords: balance of payments; deficit; surplus; current account; financial account.

Постановка проблеми. Платіжний баланс суттєво впливає на визначення характеру та структури зовнішньоекономічних зв'язків і ролі країни у світовому господарстві. Для України проблема дисбалансу платіжного балансу особливо гостро постала в останні роки, що пов'язано з низькою ефективністю використання кредитів МВФ і погіршенням експортного потенціалу вітчизняної продукції. Тому на сьогоднішній день важливим є визначення концепції удосконалення платіжного балансу в умовах розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Дослідженню проблем платіжного балансу присвячено праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О. Анісімова [1], С. Боринець [2], Д. Єрін [4], С. Ніколайчук [5], П. Пищик [6], А. Ставицький [7], О. Сунцова [8], В. Шевчук [9], А. Шкляр [10], В. Юрчишин [11] та інших.

Невирішені раніше питання загальної проблеми. Незважаючи на певну кількість праць, у науковому світі точиться дискусія щодо визначення пріори-

тетних напрямів покращення платіжного балансу, а також причин виникнення дисбалансу, оскільки їх правильне визначення впливає на вибір грошово-кредитної, бюджетно-податкової, зовнішньоторговельної політики держави.

Метою дослідження є розробка концепції удосконалення платіжного балансу України в умовах економічного розвитку.

Основні результати дослідження.

1. Результати аналізу пріоритетів платіжного балансу. Українська економіка на сьогодні тісно пов'язана зі специфікою виходу на міжнародні ринки товарів, послуг і капіталу. Така інтеграція повинна сприяти підвищенню якості та конкурентоспроможності продукції.

Взаємовідносини з іншими країнами надають змогу вітчизняним товаровиробникам вступати в конкурентну боротьбу з виробниками з інших країн. Тому потрібно максимально захистити національного товаровиробника і покращити інноваційний потенціал експортної продукції України.

Еволюція торговельної політики в Україні може бути умовно розділена на 4 етапи [3]:

Перший етап (1991–1994 рр.). Зовнішньоекономічний режим великою мірою відображав спадщину планової економіки і характеризувався широким використанням обмежувальних заходів, в основному нетарифного характеру.

Другий етап (1994–1999 рр.). Торговельна політика залишалась досить нестійкою, початкова істотна лібералізація супроводжувалась державними інтервенціями на конкретних ринках і поступовим будівництвом «стіни» з не кількісних нетарифних заходів.

Третій етап (1999–2008 рр.) характеризувався низкою більш-менш послідовних зусиль щодо лібералізації торговельної політики, частково завдяки переговорам щодо вступу до СОТ та визначенню інтеграції до ЄС як стратегічного пріоритету країни.

Четвертий етап (2008 р. – сьогодні) розпочався після набуття Україною членства в СОТ, що зумовило фіксацію певного рівня торговельного захисту в країні. На сьогодні ключовим напрямком торговельної політики є двостороння лібералізація як у рамках переговорів щодо створення глибокої та всеохопної зони вільної торгівлі з ЄС, так і в рамках переговорів з іншими країнами.

Сучасний розвиток національної інноваційної системи не є ефективним для покращення міжнародної інвестиційної позиції й торгівлі товарами і послугами. Основною проблемою є значна відсталість у науково-технічному розвитку, розвитку системи науки й освіти.

Інноваційний розвиток повинен бути пріоритетним під час проведення політики покращення експортного потенціалу України. Саме дослідження та розвиток (research and development – R&D), система підготовки висококваліфікованих кадрів, перехід на інтенсивний тип розвитку промисловості допоможе збільшити кількість експорту конкурентоспроможної української продукції, що призведе до покращення поточного рахунку платіжного балансу України.

Для проведення ефективних реформ потрібно визначити слабкі та сильні сторони, загрози та можливості інноваційного потенціалу українського національного господарства.

Покращення платіжного балансу тісно пов'язане з інноваційним розвитком, оскільки зменшення його дисбалансу можливе на даному етапі розвитку не за допомогою короткострокових заходів, а за допомогою глобальних реформ, в основі яких – інноваційний розвиток.

На сучасний стан руху капіталу, товарів і послуг в Україну і з України, що безпосередньо пов'язано з платіжним балансом, впливають такі негативні чинники:

1) посткризовий розвиток економіки, що характеризується зниженням активності іноземних інвесторів, промислового виробництва та зменшенням витрат на науково-технічний розвиток;

2) зменшення попиту на українську продукцію металургійної та хімічної промисловостей (основних експортних галузей) і стабілізація позицій інших гравців на світовому ринку;

3) зростання цін на газ та енергоносії;

4) відтік банківського капіталу в посткризовий період економіки, що негативно позначилося на кредитуванні малого та середнього бізнесу;

5) довготривалі бюрократичні процедури, значний податковий тиск, привілеї від зменшення податків для підприємств, що впроваджують інноваційні розробки;

6) відставання України від інших країн за ступенем розвитку інноваційної сфери та конкурентоспроможності експортної продукції;

7) зниження інвестиційної привабливості багатьох галузей, що пов'язано з необхідністю значних вливань коштів для інтенсифікації виробництва;

8) міграція представників наукової еліти, що негативно впливає на формування інтелектуального потенціалу України;

9) велика різниця у розвитку регіонів, що вказує на недосконалу адміністративну політику державної влади;

10) відсутність стратегії розвитку та програм підтримки експортного потенціалу України, що пов'язано з науково-технічним розвитком, а також проведень непоследовної внутрішньо- і зовнішньоторговельної політик;

11) низький індекс конкурентоспроможності України за даними Всесвітнього економічного форуму;

12) нецільове використання кредитів МВФ, які могли бути спрямовані на покращення розвитку національного господарства, технічне переоснащення виробництва й покращення інфраструктури перспективних галузей;

13) торговельні обмеження, пов'язані з нетарифними заходами регулювання торгівлі, що зменшує конкурентоспроможність вітчизняної продукції та погіршує імідж України як перспективного партнера;

14) неефективна робота органів митної служби, що пов'язано з великою кількістю митних зборів і тривалими митними процедурами оформлення документів. У доповіді аналітично-дорадчого центру «Блакитної стрічки» «Вплив торговельної політики на людський розвиток» зазначається, що неефективність роботи митних служб пов'язана головним чином із недосконалістю законодавства, тому в Україні існує прив'язка імпортерів до конкретної регіональної митниці. Також проблемним питанням при експорті та імпорті товарів є оцінювання митної вартості, яке може здійснюватися не на основі комерцій-

ної вартості, а за преїскурантним та за допомогою інших довідкових методів оцінювання вартості, що не передбачено нормами СОТ. Іншими проблемними сферами роботи митниці є класифікація товарів, де митниця часто обирає тарифні позиції з найвищою ставкою мита, та визначення походження товару, оскільки сертифікати про походження часто повертають до тих країн, де вони були видані, для перевірки, що подовжує подальший процес перевірки [3];

15) відсутність чітко визначених органами державної влади напрямків інтеграції та співпраці;

16) відсутність системи страхування ризиків експортерів та імпортерів.

Отже, з огляду на негативні чинники можна стверджувати, що експорт української продукції та інвестиційний клімат тісно пов'язані з конкурентоспроможністю та інноваційним розвитком. Тому для покращення платіжного балансу потрібно усунути всі ці негативні тенденції.

2. Передумови і чинники, що впливатимуть на визначення пріоритетів покращення платіжного балансу. Основні передумови покращення платіжного балансу такі:

1) технологічні новації повинні бути невід'ємним елементом інтенсифікації промисловості України, що допоможе збільшити експорт української продукції і покращити поточний рахунок платіжного балансу;

2) збільшення експорту технологій також вплине на платіжний баланс в бік його покращення, окрім позитивного впливу на розвиток національного господарства;

3) покращення платіжного балансу допоможе покращити міжнародну інвестиційну позицію України, а також інвестиційну привабливість;

4) позитивні зміни в платіжному балансі будуть відображенням макроекономічної стабільності України;

5) розробка і запровадження механізмів сприяння зростанню виробництва конкурентоспроможної продукції, створення умов для нарощування обсягів і підвищення ефективності експорту вітчизняної продукції, зокрема високотехнологічної;

6) покращення захисту міжнародного руху капіталу, товарів і послуг допоможе захищати національних виробників за кордоном та умови торгівлі на зовнішніх ринках;

7) покращення економічної безпеки в процесі міжнародної економічної інтеграції та співпраці;

8) структурна перебудова промисловості;

9) відновлення довіри населення до державних органів влади;

10) створення принципово нових видів високотехнологічних виробництв, продукції;

11) створення сприятливих умов ведення бізнесу.

Основними чинниками, що впливатимуть на покращення руху капіталу, товарів та послуг слід вважати:

1) конкурентоспроможність товарів і послуг;

2) макроекономічні індикатори: рівень інфляції, рівень безробіття, обсяги промислової продукції, ВВП тощо;

- 3) людський капітал, впровадження науково-технічних розробок і інновацій;
- 4) участь у міжнародних організаціях, співпраця з іншими країнами;
- 5) рівень відкритості економіки, позиція у міжнародних рейтингах;
- 6) корупція, бюрократія;
- 7) розвиток галузевої інфраструктури.

3. Вимоги до визначення пріоритетів політики удосконалення платіжного балансу:

- 1) політика дозволить підвищити конкурентоспроможність української економіки;
- 2) дасть змогу вибудувати стратегію підтримки платіжного балансу;
- 3) визначити етапи реалізації концепції;
- 4) політика повинна забезпечити максимальний позитивний ефект від надходжень до державного бюджету;
- 5) позитивний ефект повинен вплинути і на соціально-економічний розвиток.

Головною метою концепції є визначення, обґрунтування і створення механізмів реалізації нової політики підтримки платіжного балансу при здійсненні узгоджених змін у русі товарів, послуг і капіталу, спрямованих на кардинальне зростання її впливу на експортний потенціал України та інвестиційну привабливість шляхом створення відповідних умов покращення конкурентоспроможності продукції та сприятливого інвестиційного клімату.

4. Пріоритети політики на 2010–2020 рр. та їх обґрунтування:

1. Лібералізація торгівлі є одним з найважливіших пріоритетів покращення руху товарів, послуг і капіталу. Це допоможе збільшити конкуренцію на вітчизняному ринку, що потребуватиме інтенсифікації виробництва для покращення якості продукції. Лібералізація може бути здійснена за допомогою зменшення втручання держави у розвиток зовнішньоторговельної політики, зокрема уникнення протекціоністських заходів, підвищення якості й асортименту продукції вітчизняних товаровиробників, збільшення доходів населення, зниження податкового тиску на підприємства, посилення інтеграції у міжнародний ринок товарів і послуг тощо. Лібералізація призведе до змін на ціни на товари й послуги, зростання зарплати та скорочення безробіття (збільшення вкладу інвестицій і нових інвестиційних проектів, для реалізації яких потрібні нові працівники), покращення інноваційного клімату, підвищення ризику кризових явищ.

2. Підвищення інноваційного потенціалу та науково-технічного співробітництва, що може бути здійснено шляхом забезпечення пріоритетності інноваційної політики. Даний пріоритетний напрямок є базовим для покращення експортного потенціалу України та платіжного балансу, проте він потребує значного забезпечення державних коштів та інвестиційних ресурсів, стимулювання технологічного розвитку економіки, підвищення ефективності науки й освіти.

3. Підвищення конкурентоспроможності пріоритетних галузей, якості продукції та зменшення дисбалансів у розвитку регіонів. Ці пріоритетні напрями пов'язані з модернізацією пріоритетних галузей, зокрема сільського

господарства (покращення просування на зовнішні ринки), металургії (інтенсифікація виробництва та покращення якості, уникнення антидемпінгових розслідувань), хімічної промисловості тощо. Здійснення необхідних заходів, зокрема маркетингових, страхування ризиків, для підвищення інвестиційної привабливості.

4. Інтеграційні процеси з міжнародними організаціями, країнами та економічними союзами для покращення співпраці, що сприятиме руху товарів і послуг за кордон і пошуку нових ринків збуту.

Висновки. Запропонована концепція удосконалення платіжного балансу ґрунтується на використанні інноваційного потенціалу. Для покращення соціально-економічного розвитку України потрібно здійснити реформи усіх сфер економічного життя, які повинні базуватися на науці, освіті й технологіях. Такі перебудови позитивно вплинуть і на платіжний баланс, зменшивши його дефіцит, оскільки короткострокові заходи вичерпали свій позитивний вплив.

1. *Анісімова О.Ю.* Коригування зовнішніх дисбалансів платіжного балансу (на прикладі розвинутих країн): Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / КНУ ім. Тараса Шевченка. – К., 2008. – 22 с.

2. *Боринець С.Я.* Міжнародні валютно-фінансові відносини: Підручник. – 2-ге вид., перероб. й доп. – К.: Знання, КОО, 1999. – 305 с.

3. Вплив торговельної політики на людський розвиток / Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки // brc.undp.org.ua.

4. *Єрін Д.Л.* Статистичне оцінювання рівноваги платіжного балансу: Автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.03.01 – статистика / Державна академія статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2005. – 18 с.

5. *Ніколайчук С., Шаповаленко Н.* Дефіцит поточного рахунку платіжного балансу: оцінка прийнятного рівня для України // Економіка і прогнозування. – 2010. – №2. – С. 74–88.

6. *Пищик П.В.* Регулирование платежного баланса и проблема макроэкономического равновесия // Деньги и кредит. – 2002. – №8. – С. 38–44.

7. *Ставицький А.В.* Аналіз та прогноз платіжного балансу України // Проблеми трансформації економічних систем та становлення ринкового господарства в Україні. – К., 1996. – С. 100–104.

8. *Сунцова О.О.* Фінансові аспекти соціально-економічного розвитку держави та її регіонів: Монографія. – К.: Міністерство освіти і науки України, УкрІНТЕІ, 2009. – 300 с.

9. *Шевчук В.О.* Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України. – Л.: Каменяр, 2001. – 495 с.

10. *Шкляр А.І.* Платіжний баланс України: чинники кризи і механізми відновлення рівноваги // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №6. – С. 266–272.

11. *Юрчишин В.* Макроекономічні ризики платіжного балансу // Финансовые риски. – 2008. – №2. – С. 30–35.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2012.